

NYELVI IDEOLÓGIÁK ÉS NAPJAINK NYELVHASZNÁLATI KÉRDÉSEI A NYELVI TANÁCSADÓ SZOLGÁLAT TÜKRÉBEN

LANGUAGE IDEOLOGIES AND CURRENT QUESTIONS OF LANGUAGE USAGE AS REFLECTED IN THE ACTIVITIES OF THE LINGUISTIC CONSULTANCY SERVICE

LUDÁNYI ZSÓFIA¹

Absztrakt: A nyelvről való diskurzusoknak mind a tudományos, mind a hétköznapi szinteken vannak ideológiai vonatkozásaik. A tanulmány a mai magyar nyelvhasználatban jelen levő nyelvi ideológiákat vizsgálja, figyelembe véve a nyelvnek a szaktudományos és népi megközelítését egyaránt. A dolgozatban az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálatához beérkező kérdéseket, valamint az arra adott tanácsadói válaszokat elemzem, különös tekintettel azokra az ideológiákra, amelyek a nyelvész és a nyelvi tanácsadó szerepével, illetve a szótárakkal, a szótári kodifikációval kapcsolatosak.

Kulcsszavak: nyelvi tanácsadás, nyelvi ideológiák, szótári kodifikáció, értelmező szótár, helyesírási szótár

Abstract: Metalinguistic discourse and reflections on language involve ideological aspects both in their scientific and everyday contexts. The paper examines certain language ideologies in today's practice, taking the viewpoints of both theoretical and folk linguistics. The study is based on the analysis of questions and answers received and provided by the Linguistic Consultancy Service of the Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences with special attention to the language ideologies of the following topics: the role of the linguist and linguistic advisor, codification and dictionaries.

Keywords: linguistic consultancy service, language ideologies, codification, reference dictionary, normative dictionary

1. BEVEZETÉS

Jelen dolgozat szorosan kapcsolódik azokhoz a kutatásokhoz, amelyek a nyelvvel, a nyelvhasználattal kapcsolatos beszélői értékítéleteket, attitűdöket vizsgálták az MTA Nyelvtudományi Intézet keretében működő nyelvi tanácsadó szolgálat munkájának tükrében (HELTAINÉ NAGY 2009, 2011, 2012, 2014, 2016). Tanulmányomban – ezen kutatások szerves folytatásaként – a nyelvi tanácsadó szolgálat tevékenysége alapján a mai nyelvi gyakorlatban élő nyelvi vélekedéseket vizsgálom, az előző

---

¹ LUDÁNYI Zsófia
tudományos munkatárs
MTA Nyelvtudományi Intézet
1068 Budapest, Benczúr u. 33.
ludanyi.zsolia@nytud.mta.hu

kutatásokhoz képest két új szemponttal kiegészítve. Míg a korábbi kutatásokban csak érintőlegesen esik szó a nyelvi ideológiákról (HELTAINÉ NAGY 2009: 81), addig jelen írás kifejezetten azokra helyezi a hangsúlyt. Másfelől újdonság az is, hogy nem csupán a tanácsadó szolgálathoz érkezett kérdésekben megjelenő nyelvi ideológiákat tárom fel, hanem – figyelembe véve azok neutrális és totális mivoltát (BLOMMAERT 2006: 510), vagyis azt, hogy a nyelv, a nyelvről való gondolkodás sosem lehet ideológiáktól mentes – a nyelvi tanácsadók válaszai is ugyanúgy részét képezik az anyagomnak. Általánosságban megfogalmazva tehát, a nyelv különféle – hétköznapi és tudományos – megközelítésmódjában érvényesülő ideológiákat vizsgálom. Tekintettel a nyelvi ideológiák számosságára (akár általában a világban, akár a magyar kultúrában, lásd TOLCSVAI NAGY 2018: 33), tanulmányomban nem törekszem a teljességre, ehelyett néhány alapvető nyelvi ideológiát mutatok be, amelyek a nyelv és a nyelvész viszonyával, illetve a szótári kodifikációval kapcsolatosak.

Először az MTA Nyelvtudományi Intézetében folyó nyelvi tanácsadásról szólok (1.1.), majd a nyelvi ideológiák fogalmát járom körül (1.2.). A 2. fejezet – röviden kitérve a kutatás anyagára és módszereire (2.1.) a kutatási eredményeket mutatja be: a 2.2.1. alfejezet a nyelv népi megközelítésének ideológiáit tárja fel a beérkezett kérdések alapján, a 2.2.2.-es pontban pedig a szaktudományos megközelítés ideológiáival foglalkozom, önreflexív módon, a saját – nyelvi tanácsadói minőségemben írt – válaszaimat elemezve. Végül összefoglalom a főbb eredményeket (3.).

1.1. A nyelvi tanácsadás elmélete és gyakorlata az MTA Nyelvtudományi Intézetében

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálata az intézet megalakulásától kezdve – 1951-től alkalmilag, később, 1957-től állandó jelleggel – folyamatosan működik, és meghatározó szerepet tölt be a nyelvi ismeretterjesztésben, a tágabban értelmezett anyanyelvi nevelésben (HELTAINÉ NAGY 2016). A kezdetben folyamatos telefonügyelet mára kissé visszaszorult, heti két napon át áll az érdeklődők rendelkezésére, míg az e-mailes nyelvi tanácsadás folyamatosan igénybe vehető, 2013 óta kiegészülve és szorosan együttműködve az intézet online helyesírási tanácsadó portáljával, a helyesiras.mta.hu-val (VÁRADI–LUDÁNYI–KOVÁCS 2014).

Az akadémiai nyelvművelés célja, tartalma és módja az idők során folyamatosan változott; a 2000-es évek elején lezajlott heves, nagy indulatokat kiváltó vitákra (ezeket összefoglalja MINYA 2005) való reflexióként született meg az MTA Nyelvtudományi Intézete akkori igazgatójának, Kenesei Istvánnak a cikke, amely az elméleti nyelvészet, a szociolingvisztika és a nyelvművelés, újabb terminussal: a nyelvi tanácsadás „összebékítésére” tett kísérletet, hangsúlyozva a háromféle irányzat létezésének szükségességét, az együttműködés fontosságát (KENESZI 2004). Tanulmányában Kenesei kitér a nyelvi tanácsadással foglalkozó nyelvész feladatára, dilemmáira is, vagyis arra, hogy amikor – a Nyelvtudományi Intézet, sőt maga a Magyar Tudományos Akadémia – nevében tanácsot ad a hozzá forduló érdeklődőknek, az adott nyelvi formára, jelenségre való reflexió során milyen irányelveket kövessen. Elég-e az, ha a felhalmozott nyelvi adatok (grammatikák, szótárak, korpuszok stb.) alapján

csak kommentálja a szóban forgó jelenséget? Vagy adjon tanácsot is, és ha igen, melyet? E kérdésekre a válasz egyáltalán nem magától értetődő, de az intézeti nyelvi tanácsadásban a szokásos eljárás az, amit Kenesei a következőképpen fogalmaz meg: „A művelt köznyelvben ez és ez található; ha ezt a nyelvszokást akarod követni, akkor így meg így kell tenned, de a te dolgod eldönteni, mit akarsz csinálni, hogyan akarsz (a nyelvi dimenzióban) viselkedni” (KENESEI 2004: 19). Vagyis a nyelvi tanácsadó mindig a sztenderd felől közelíti meg a vizsgált nyelvi jelenséget, ehhez képest ítéli meg annak helyénvalóságát, stílusértékét, tanácsot ad, mely szituációban érdemes használni és mikor kevésbé, de tartózkodnia kell a kategorikus értékítélektől, tiltásoktól.

Mindezekből következik, hogy a tanácsadó szolgálat célja kettős (HELTAINÉ NAGY 2014): részint a kérdések szakszerű megválaszolása a nyelvi változatosság, a nyelvi változók, lehetőségek bemutatása a normatív nyelvhasználatra érvényes javaslatok megfogalmazásával, a nyelvtudomány számos területének eredményeire építve (nyelvleírás, történeti nyelvészet, szociolingvisztika, korpusznyelvészet, lexicográfia, stilisztika, retorika, névtan), részint pedig a nyelvi ismeretterjesztés, a tudománykommunikáció (LUDÁNYI 2018a), s ezen keresztül a nyelvszemlélet, a tudatosult nyelvi vélekedések alakítása (HELTAINÉ NAGY 2014, 2016), a nyelvi reflexió tudományos és nem tudományos színterei közötti ellentmondás csökkentése (DOMONKOSI 2007b: 39).

A megkeresések változatos témájúak: bár a kérdések 90%-a az egyes nyelvi formák normatív írásmódjával kapcsolatos (KARDOS 2007: 114), jelezve a helyesírás magas presztízisértékét, a maradék 10% vonatkozhat az egyes szavak, alakulatok kiejtésére, az egyes alakváltozatok közti különbségekre, a kérdezők kérhetik (szak)szövegek értelmezését, a médiában hallott, olvasott szövegek véleményezését. A tanácsadáshoz fordulókat gyakran reflektálnak a nyelvi változásokra, akár pozitívan, akár negatívan (HELTAINÉ NAGY 2012). Ezért a nyelvi tanácsadó folyamatosan szembesül a hétköznapi beszélők nyelvi értékítéleteivel.

1.2. Elméleti háttér: a nyelv megközelítésmódjai, nyelvi ideológiák

A nyelvről való vélekedéseknek háromféle megközelítésmódját említi HELTAINÉ NAGY Erzsébet (2009: 77–79): a tudományos, a népi és a kultikus megközelítésmódot. E három közül a nyelvhasználat folyamatában a népi nyelvészeti szemlélet a legtermészetesebb, vagyis az a fajta hétköznapi, nyelvészetiileg strukturálatlan gondolkodás, amely a nyelvet olyan, a kognitív beágyazottságon kívüli valósággént képzelel el, amelynek létezik egy beszélőktől független, ideális formája, s amelyben igen erőteljesen érvényesül a jó és a rossz, a helyes és a helytelen dichotómiája (DOMONKOSI 2007: 141). E hétköznapi nyelvértelmezések, a nyelvről való népi hiedelmek, laikus vélekedések kutatásával a népi nyelvészet (folk linguistics) foglalkozik (NIEDZIELSKI–PRESTON 2000). Az effajta vélekedéseknek fontos szerepük van a közösség önfenntartásában, afféle „társadalmi cement” funkciót töltenek be, amelyek az egyes embercsoportokat közösséggé, társadalommá, kultúrává forrasztják össze (BLOMMAERT 2006: 510). A nyelvi ideológiáknak ez a közösségépítő és -fenntartó

szerepe teljesen független attól, hogy elfogadja-e azokat a tudományos leírás vagy sem (TOLCSVAI NAGY 2018: 32).

A nyelvi tanácsadói gyakorlatban megjelenő laikus beszélői értéktulajdonításokkal foglalkozó tanulmányaiban HELTAINÉ NAGY Erzsébet (2009: 80–81, 2011: 168–169) ismerteti az értéktulajdonítások különféle – egymást olykor átfedő – típusait: a nyelvi hagyományokat, attitűdöket, nyelvi babonákat és mítoszokat, sztereotípiákat, ezek közé sorolva – de csak utalásszerűen megemlítve – a nyelvi ideológiákat is (HELTAINÉ NAGY 2009: 81). Azok a fogalmak, amelyeket e műszavak lefednek, kétségtelenül mutatnak egymással rokon vonásokat, azonban nagyon fontos azt hangsúlyozni – különösen a nyelvi mítoszok és babonák terminusokra utalva –, hogy a nyelvi ideológiákon nem valamiféle hamis tudatot, szisztematikusan eltorzított valóságészleléseket kell érteni, sokkal inkább azok totalitására kell helyezni a hangsúlyt – ezt az értelmezést nevezzük az ideológiák totális koncepciójának (BLOMMERT 2006: 510). A nyelvi ideológiáknak többféle értelmezése létezik, a legtagabb értelemben minden nyelvvel kapcsolatos vélekedés, explicit metanyelvi diskurzus nyelvi ideológiának tekinthető (LAIHONEN 2009: 25–26). A nyelvhasználók a nyelvi tevékenység mint társas cselekvéstípus során reflexív és értékelő műveleteket hajtanak végre (DOMONKOSI 2007b: 38, 2007c: 38–40; TOLCSVAI NAGY 2018: 33), vagyis a beszélőknek van véleményük saját és mások nyelvi tevékenységéről. Mint TOLCSVAI NAGY Gábor (2018: 33) írja, a motivációk, célok és elvárások rendszere a nyelvi ideológiákban formálódik meg. Értelmezésében a nyelvi ideológiák az adott nyelv meghatározott nézőpontú és célú bemutatását, ábrázolását jelentik (i. m. 33). Ez a megközelítés összhangban van azzal a két metaforával, amelyek mentén a nyelvtudomány diskurzusában a nyelvi ideológiákról általában gondolkodni szoktak (SEBŐK 2012): A NYELVI IDEOLÓGIA SZEMÜVEG, illetve: A NYELVI IDEOLÓGIA MASZK. Kifejtve az előbbi, mint ahogy szemüvegből is többféle típusú létezik, másfelét használunk például olvasáshoz, távolba nézéshez, a napsugaraktól való védelemhez, s ezek – funkciójukból adódóan – másként „rajzolják át” a valóságot, úgy a nyelvi ideológiák is más-más szemléletmódot jelentenek. (Itt szükséges rögtön megjegyezni azt is, hogy – mint SZILÁGYI N. Sándor is rámutat [2011] – a metafora nem tökéletes: míg a szemüvegek cserélgethetők és le is vehetők, az ideológiák csupán „cserélgethetők”, segítségükkel perspektívát válthatunk, de nem lehet őket „levenni”, a nyelv nem szemlélhető ideológiamentesen.)

Visszaulva HELTAINÉ NAGY Erzsébetnek korábban idézett, nyelvi mítoszokkal foglalkozó tanulmányára (2011) és az abban tárgyalt mítosz, babona és sztereotípiaterminusokra, míg ez utóbbiak több-kevesebb negatív értékítéletet hordoznak magukban, és azt sugallják, hogy valamilyen téves feltevés áll mögöttük, addig a nyelvi ideológia terminus nem tartalmaz értékítéletet (erről lásd még SZABÓ 2015: 335). Az értéksemlegesség nem csupán itt, hanem a kutatói attitűd kérdésében is megjelenik: vajon feladatuk-e a nyelvi ideológiákkal foglalkozó kutatásoknak, hogy értékeljék az ideológiákat, mennyire vannak összhangban a nyelvtudomány álláspontjával, a nyelv „megfelelő” szemléletével, vagy csupán az ideológiák feltárása legyen a megvalósítandó cél, mégpedig oly módon, hogy minél kevésbé érvényesüljenek az ideológiakutató saját nyelvi ideológiái (vö. WOOLARD–SCHIEFFELIN 1994: 57–58).

Jelen tanulmányban az utóbbi álláspontot képviselem, célom tehát a nyelvi tanácsadói tevékenységben megjelenő nyelvi ideológiák láthatóvá tétele. Fontosnak tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy véleményem szerint a kutatás jellegétől, céljától függ, milyen kutatói attitűdöt érvényesítünk. Bizonyos kutatásokban ugyanis szükség lehet az ideológiák értékelésére, a kritikai álláspontra, például a tankönyvelemzéseknel nem elhanyagolható, hogy a nyelvtudomány eredményeivel összhangban lévő vagy azoknak ellentmondó ideológiákat közvetítünk (vö. LUDÁNYI 2018b).

Tanulmányomban a továbbiakban a nyelvi ideológiákon olyan nyelvvel kapcsolatos gondolatokat, gondolatrendszereket értek, amelyeket gyakran használnak legitimáló, igazoló vagy magyarázó célzattal (LANSTYÁK 2017). A nyelvi ideológiáknak az ún. esszencialista felfogását alapul véve (SILVERSTEIN 1979: 202–203, idézi SEBŐK 2018: 13) jól elkülöníthető entitásokként tekintek rájuk, helyenként azonban a diskurzív szemléletet is alkalmazom, mivel a nyelvi tanácsadás diskurzusában is megfigyelhető az egyes ideológiák re- és dekonstruálódása (lásd SZABÓ 2015).

2. EMPIRIKUS KUTATÁS

A továbbiakban bemutatom azt az – inkább csak pilot kutatásnak tekinthető – vizsgálatot, amely a nyelvi tanácsadó szolgálat e-mailes formájú kérdéseinek és válaszainak alapul. Mint TOLCSVAI NAGY (2018: 33) írja, a nyelvi ideológiák igen nagy számban fordulnak elő általában a világban és a magyar kultúrában is, nem célok (s nem is tűnik megvalósíthatónak) a nyelvi tanácsadás diskurzusában előforduló összes ideológia feltárása, számszerűsítése és kategorizálása. Ehelyett egy adott témakört választottam ki: a nyelvész, a nyelvi tanácsadás feladatával, illetve a szótári kodifikációval kapcsolatos nyelvi ideológiákat vizsgálom, mivel a nyelvi tanácsadás diskurzusában e témák gyakran előfordulnak.

2.1. Anyag és módszer

A nyelvi tanácsadás munkatársai a tanácsadó szolgálat e-mail-fiókjába érkező kérdéseket témájuk alapján kulcsszavakkal, címkékkel látják el, rendszerezve, kategorizálva a felhalmozódó kérdésanyagot, egyúttal megkönnyítendő a kérdések visszakereshetőségét. Vannak ugyanis olyan kérdéstípusok, amelyek rendre ismétlődnek, akár egy-egy konkrét nyelvi alakulattal kapcsolatban (például: *nyitva tartás* vagy *nyitvatartás*, az *öt óra magasságában* vagy a *deviszont* „helyes-e” stb.), míg más esetekben csak a kérdések váza mutat egymással hasonlóságot. Kutatásomban a nyelvi tanácsadó szolgálat 2013–2017 közti levelezéséből válogattam példákat kulcsszavakra történő rákeresés segítségével, és megvizsgáltam a kérdésekben, valamint a tanácsadói válaszban megjelenő nyelvi ideológiákat. A feltárt ideológiák „felcímkézésekor”, megnevezésekor a LANSTYÁK István (2017) nyelvideológiai fogalomtárában megtalálható terminusokat alkalmaztam.

2.2. Eredmények

2.2.1. Nyelvi ideológiák a tanácskérő levelekben

Visszatérő mintázat, hogy a tanácsadó szolgálathoz fordulók többnyire saját maguk által tudatosan létrehozott, sokszor egészen logikus, szellemes, újszerű szóalakokkal kapcsolatban érdeklődnek, hogyan lehetne „hivatalossá tenni” azokat, „bevezetni” a magyar nyelvbe, a szókincs részévé tenni, vagyis: általánosan elterjeszteni. Néhány példa ezekre a javaslatokra: *fontatlan* ’nem fontos’, *fogalmatlan* ’nincs fogalma valamiről, buta’, *eminózus* ’az *ominózus* ellentéte, azaz bizonyos kellemes, pozitív esemény’, *médiátor* < *média* + *moderátor* ’internetes fórumok, újságok, rádiók, tévék (médiák) felügyelője’. Hogy a népi nyelvészeti szemlélet miként vélekedik az új szavak keletkezésének módjáról, arról az alábbi példák (1–3) visszatérő nyelvi elemei, megszövegezései árulkodnak:

- (1) „Szeretnénk megkérdezni, hogy létezik-e már olyan szó, hogy *szomorútlan* (szinonimája a *boldogtalannak*, mert mind a kettő semleges érzelmi állapotot fejez ki), vagy hogyha nem, akkor tervezik-e betenni a következő kiadásába a Magyar Helyesírási Kéziszótárnak [sic!]?”
- (2) „A segítségüket szeretném kérni azzal kapcsolatban, hogy mi a menete egy új szó hivatalos bevezetésének a magyar nyelvbe.”
- (3) „Érdeklődni szeretnék, hogyan lehetséges egy újonnan keletkezett szó levédése, hivatalos bevezetése a magyar nyelvhasználatba.”

Ez az ismétlődő kérdéstípus jól példázza azt, hogy az MTA-nak mint az intézményszerűt nyelvművelés elindítójának máig kitüntetett szerepe van, a hétköznapi beszélők tudatában olyan nagy tekintéllyel bíró intézményként van jelen, amelynek hatalma van a nyelv fölött; az Akadémia dolgozói, a hivatásos nyelvészek hivatottak dönteni arról, milyen nyelvi formák a részei az adott nyelvnek; melyik közülük „helyes” és „helytelen” (nyelvi expertizmus, LANSTYÁK 2017: 21).

Ezzel a gondolattal szoros összefüggésben az a vélekedés is megfigyelhető a nyelvről való hétköznapi diskurzusokban, hogy a nyelvészek nem csupán dönteni képesek az adott nyelvi forma „helyességéről”, hanem – a nyelvi rendszerről való alapos ismereteik alapján – a nyelvi folyamatokat irányítani is képesek, hatni tudnak a nyelvre, képesek nyelvi változásokat kieszközölni (nyelvi potentizmus, LANSTYÁK 2017: 34).

Az (1) példában utalás történik a szótári kodifikációra, amely a népi nyelvészeti szemléletben úgy jelenik meg, mint az egyes szavak „létezésének” bizonyítéka. A laikus beszélők akkor tekintik létezőnek az adott lexémát, ha az valamilyen – többnyire értelmező típusú vagy helyesírási – szótárban megtalálható. Ezt a vélekedést LANSTYÁK (2017: 39) a nyelvi vokabularizmus ideológiájának nevezi, és úgy definiálja, hogy a kodifikációs célzatú szótárakban található nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyek nem szerepelnek ezekben a szótárakban, sőt a szótárban nem szereplő szó nem is létezik, vagy ha mégis, akkor bizonyosan helytelen. A nyelvi vokabularizmussal rokon ideológia a nyelvi kodifikacionizmus (LANSTYÁK

2017: 26), amely hasonló elgondolást fed le, kiterjesztve azt a nyelvtanokra és a nyelvhelyességi kézikönyvekre is. A nyelvi kodifikacionizmus eszméje figyelhető meg az olyan kérdéstípusokban is, amelyek az adott szó vagy egyéb nyelvi forma „helyességét” és/vagy létezését kérdőjelezzik meg pusztán amiatt, mert a szövegszerkesztőbe épített helyesírás-ellenőrző program vagy a már említett helyesiras.mta.hu portál valamelyik eszköze ismeretlennek és/vagy hibásnak tünteti fel azt, mint ahogy az (4) és a (5) példákban láthatjuk.

(4) „Érdekes, a Helyes-e így?”² szerint olyan szó nincs, hogy *negativitás* (miközben igazából csak azt akartam megnézni, hogy biztosan jól tudom-e, hogy nem hosszú *í*-vel kell írni, ahogy valahol olvastam). Vagy én tudom rosszul, és tényleg nincs ilyen szó, és a honlapoldalnak van igaza?”

Az ilyen típusú kérdések jól rámutatnak a számítógépes helyesírás-ellenőrzőknek arra a veszélyére, hogy a nyelvhasználók túlságosan nagy tekintéllyel ruházzák fel a számítógépes programokat, figyelmen kívül hagyva azok korlátait (ti. hogy egyetlen gépi eszköz sem lehet 100%-osan megbízható), továbbá azt, hogy a helyesírás-ellenőrzők által ismeretlennek jelölt szavak nem biztos, hogy a helyesírási normától való eltérést jelentik, hanem pusztán azt, hogy a program adatbázisában nem szerepel az adott szó. Az (4) példában feltett kérdés írójának eredeti célja – az (1–3) példáktól eltérően – pusztán egy helyesírási probléma megoldása volt, de mivel a helyesírás-ellenőrző eszköz szótára nem tartalmazza a *negativitás* szót, a program „ismeretlen”-ként jelölte meg azt, a levélíró pedig ennek hatására megkérdőjelezte az adott szó létjogosultságát, noha azzal kapcsolatban korábban nem voltak kétségei. A nyelvi vokabularizmus és kodifikacionizmus ideológiájába vetett erős hit a kérdezők elbizonytalanodásához, végső soron – SZEPESEY Gyula (1986) szavaival élve – a nyelvi közérzetük megromlásához vezet.

A helyesírás-ellenőrzők használata során érvényesülő nyelvi vokabularizmus és kodifikacionizmus ideológiája jelenik meg a (5) példában a *deviszont* kapcsán is, sajátosan összemosva a gyakorisági adatokon alapuló, tájékoztató jellegű értelmező szótár, valamint a nyelvi-helyesírási normát képviselő helyesírási szótárak és a számítógépes helyesírás-ellenőrzők egymástól eltérő funkcióit.

(5) „A *deviszont* szó helyesírásáról szeretnék hivatalos forrásból érdeklődni, ezért kerestem fel Önöket. Az origo korábbi cikkében³ említette, hogy már helyesnek számít, ugyanakkor az Önök adatbázisában⁴ nem szerepel ez a szó. Hol a hiba? Hiányos az adatbázis vagy urban legend a *deviszont* legitimizálása?”

² A Helyes-e így? a helyesiras.mta.hu oldal szószintű helyesírás-ellenőrző eszköze. A nyelvtechnológiai megoldásokról részletesen lásd MIHÁLTZ et al. 2012: 140–141.

³ A levélíró az origo.hu-n megjelent interjúra utal, amely Ittész Nórával, A magyar nyelv nagyszótára főszerkesztőjével készült a Nagyszótár V. kötetének megjelenése után. Az interjú teljes szövegét lásd FÁBIÁN–SARKADI 2014.

⁴ A levélíró a helyesiras.mta.hu portál Külön vagy egybe?, illetve a már említett Helyes-e így? eszközöket érti az „Önök adatbázisa” alatt.

A kérdés apropóját az a tény adja, hogy a *deviszont* gyakorisági adatok alapján – mint összetett kötőszó, egybeírt alakban – szócikként bekerült A magyar nyelv nagyszótárának V. kötetébe (ITTZÉS 2014). Az a tény, hogy a *deviszont* szótári rögzítésre került, a hozzá kapcsolódó nyelvi babonák és negatív értékítéletek miatt (DOMONKOSI 2007a; SCHIRM 2014) feltűnést keltett a hétköznapi beszélők körében is, erre utalnak az általános hírportálokon megjelenő, témába vágó cikkek, lásd például FÁBIÁN–SARKADI 2014. Noha a Nagyszótár műfaja történeti jellegű értelmező szótár, célja pedig a mai nyelvállapot szókészletének leírása és a lexikográfia eszközeivel történő elemzése, vagyis nem normatív, előíró, hanem tájékoztató jellegű (ITTZÉS 2012), a népi nyelvészeti szemléletben a kétféle szótártípus, a normatív (előíró) és a tájékoztató (leíró) jellegű szótárak összemosódnak. Így a *deviszont* szótári rögzítése – ahogy a (5) példa levélírója fogalmaz – egyfajta „legitimizálás”-ként értelmeződik. Ugyanez a szemlélet tükröződik a levélíró által említett origo.hu-n megjelent interjúban is, amelynek írói a következő címet adták: *A tudomány meghajolt a deviszont előtt*. E címadás mögött is az a laikus beszélői vélekedés érvényesül, hogy léteznek saját jogon „helytelen” formák a nyelvben, amelyek ellen a nyelvtudomány (a laikus érvelésben feltehetőleg inkább a nyelvművelést értik ezen) küzdelmet folytat, bizonyos esetekben mégis elfogadja azokat, „meghajol” előttük.

Érdekes megfigyelni a (5) példában szereplő szövegrészletben, hogy a levélíró értelmezésében miként mosódik össze az egymástól különböző funkciójú szótár, illetve számítógépes eszköz. Az első mondatban a kérdező világosan megfogalmazza a célját: valójában a *deviszont* szó helyesírására kíváncsi (egybe vagy külön kell-e írni), ezért fordul az MTA Nyelvtudományi Intézetéhez mint „hivatalos forrás”-hoz. A következő mondatból kiderül, hogy a levélíró ellentmondást észlelt a helyesírás.mta.hu helyesírás-ellenőrzőjének tanácsa, illetve saját korábbi előzetes tapasztalatai között, s ez elbizonytalanítja eredeti céljával kapcsolatban: hiszen ha az MTA „hivatalos” helyesírási tanácsadó weboldalán nem szerepel a *deviszont* szó, akkor talán az nem is létezik (vagy legalábbis eredendően „helytelen”), így a kérdésnek – ti. hogy hogyan kell helyesen írni – sincs létjogosultsága. Noha – mint az utolsó mondatból kiderül –, a levélíró nem veti el teljesen annak a lehetőségét, hogy a helyesírási weboldal tévedhet, mégis felmerül benne, hogy talán a *deviszont* „legitimizálása” lehet csupán városi legenda. (Hogy a *deviszont* szó tényleg benne van a Nagyszótárban, az ma már könnyen ellenőrizhető a szótár 2017 óta elérhető, az eddig megjelent kötetek teljes szóanyagát tartalmazó webes változatában.⁵)

A helyesírás.mta.hu weboldal a normatív helyesírási szótárak anyagára támaszkodik, s mivel sem A magyar helyesírás szabályai 12. kiadásának szóanyaga (AkH.¹²), sem pedig a Magyar helyesírási szótár (MHSz.) nem tartalmazza a *deviszont* alakot, így az online tanácsadó portál adatbázisába sem került bele. Ennek okáról a 2.2.2. pontban, a nyelvi tanácsadói válaszok elemzésekor szólok részletesen.

A (5) példában megfigyelhető jelenséggel mutat hasonlóságot a (6) példában megfogalmazódó kérdés is, amely a *másabb* szóalak „helyességével” kapcsolatban kéri a Nyelvtudományi Intézet állásfoglalását:

⁵ <http://nagyszotar.nytud.hu/> (Letöltve: 2018. 05. 30.)

(6) „Egy ismerősöm következetesen használja azt a szót, hogy *másabb*. Valamiért sérti a fülem, mert a *más*, az már önmagában különbségtétel, ennek fokozása pedig mintha indokolatlan raghalmozás lenne, de az Önök online tanácsadója⁶ szerint helyes. Valóban?”

A kérdező valójában nyelvhelyességi tanácsot vár, és a helyesiras.mta.hu tanácsadó portálhoz fordul – holott az helyesírás-ellenőrző weboldal, célja tehát a normatív írásmód megállapítása. Hogy az adott szó „nyelvhelyességileg” rendben van-e, része-e köznyelvi normának, azzal kapcsolatban nem tud tanácsot adni, mivel nem erre készült.⁷ Természetesen a *másabb* írásmódja a helyesírási normának megfelelő, ezért a program helyesnek jelöli meg. A levélíró is némileg megingatja ez a tény a *másabb* szóalak „helytelenségében” való hitében, bár nem győzi meg, ezért is fordul a „humán” nyelvi tanácsadáshoz.

A (6) példában egy eddig nem említett ideológia is megjelenik: a nyelvi redundanzizmus (LANSTYÁK 2017: 35), amely a redundáns nyelvi formákat eredendően helytelenebbek láttatja, mint a nem redundánsakat. Az ideológia jelenlétére utal a kérdező szóhasználata: „indokolatlan raghalmozás”, illetve az a megállapítása is, hogy a *más* jelentéstartalmában már benne foglaltatik a különbségtétel, a fokozása tehát fölösleges.

Összevetve a (5) és a (6) példákban megjelenő vélekedéseket, míg a *deviszont* esetében a kérdező – úgy tűnik – hisz annak (igaz, csak új keletű) „helyességében”, míg csak a számítógépes helyesírás-ellenőrző meg nem ingatja ezen hitében, addig a *másabb* szóalak esetén a levélíró éppen hogy annak eredendő „helytelenségében” hisz, s csak az bizonytalanítja el – igaz, csupán kis mértékben –, hogy a program a „helyes” (értsd: a helyesírási szabályoknak megfelelő) címkével látja el azt.

Hogy mit válaszol ezekre a kérdésekre a nyelvi tanácsadás munkatársa, milyen ideológiák jelennek meg a nyelv tudományos szemléletében, azt a következő fejezetben mutatom be.

2.2.2. Nyelvi ideológiák a nyelvi tanácsadói válaszokban

Az olyan típusú kérdésekben, mint amilyenek az (1–3) példákban jelennek meg – vagyis amikor a kérdezők egy-egy szokatlan, alkalmi szóalakra érdeklődnek, létezik-e, illetve hogyan lehetne „hivatalossá tenni” – általában a következőket szoktuk válaszolni:

⁶ A helyesiras.mta.hu portál Helyes-e így? eszköze szerint.

⁷ Valójában mégis létezik néhány beépített „nyelvhelyesség-ellenőrző” funkciója is a Helyes-e így? eszköznek, például ha begépeljük a *lássa, ossza* szóalakokat (amelyek a nem sztenderd nyelvváltozatokban kijelentő módú igealakok is lehetnek), vagy bármilyen *-ba/-be* toldalékos főnevet, a portál a „Helyes” minősítés mellett implicit módon megjelenő nyelvhelyességi tanácsot is ad azáltal, hogy feltüntet egy-egy automatikusan generált példamondatot. Például a *lássa, ossza* bemenetek esetén az „Azt akarják, hogy ne *lássa/ossza* tovább”, illetve a *-ba/-be* ragos főnevek esetén az „Általában a Hová? kérdésre válaszolva” példamondatot vagy magyarázatot. A Helyes-e így? eszköz továbbá hasonló hangalakú szavak esetében is megadja a megfelelő értelmezést, például az *egyelőre* szót begépelve megkapjuk a szó jelentését és egy példamondatot, valamint egy linket a paronim párjára, az *egyenlőre* alakra (lásd LUDÁNYI et al. 2014).

Első lépésként megnézzük a rendelkezésünkre álló adattárakban, korpuszokban, leginkább a Magyar nemzeti szövegtár 2. verziójában (ORAVECZ–VÁRADI–SASS 2014), hogy találunk-e rá adatot, de általában nagyon kevés, vagy inkább semmilyen találatot nem szokott rá adni a mai magyar nyelv reprezentatív korpuszának tekinthető MNSz.² E cselekvés – ti. a korpuszokban való keresés – mögött a nyelvi uzualizmus ideológiája érvényesül, vagyis az az elgondolás, hogy „az elterjedtebb (azaz nagyobb földrajzi területen, több társadalmi rétegben, több beszédhelyzetben, többfajta nyelvi kontextusban stb. használt), ill. a nyelvhasználatban gyakrabban előforduló nyelvi forma eredendően helyesebb a kevésbé elterjedtnél, ill. ritkábban előfordulónál” (LANSTYÁK 2017: 39). Bizonyos, formailag szabályos, de a nyelvszokás által nem szentesített alakulatoknál (mint például a *fontatlan* ’nem fontos’, *szomorútlan* ’nem szomorú’ stb.) meg szoktuk jegyezni, hogy e „szavak képzése szabályos, formailag illeszkedik a magyar nyelv rendszerébe, ilyen értelemben tehát »helyesek«. Megjegyzendő, hogy az írásjelhasználat, az idézőjelezés is metanyelvi kommentárként értelmeződik, arra utalva, hogy a nyelvi tanácsadó némileg elhatárolódik, nem teljesen azonosul a szó köznapiságával. Az idézőjel-használat – implicit módon – a hagyományos nyelvművelő szemlélet, a LANSTYÁK (2017: 17–18) által nyelvi autonomizmusnak nevezett ideológiát dekonstruálja, tagadva azt, hogy az egyes nyelvi formák helyessége önmagában, a használati kontextustól függetlenül megítélhető (vö. LAIHONEN 2008: 49). Végül ismét a nyelvi uzualizmus ideológiája érvényesül a tanácsadó válaszában: „Mégsem használjuk, **nem »szentesítette« a nyelvszokás.**”

A (7) példában a válasz további szövegét idézem szó szerint:

(7) „Új szavak tudatos szóalkotásként is keletkeznek folyamatosan. Ezeknek egy része megmarad egyedinek, más részük elterjed, közhasználatúvá válik. Szótárba, szótárakba ez utóbbiak kerülnek. A szótárak a használatban levő szavaknak csak töredékrészt tartalmazzák, ahogy Kosztolányi írja találó metaforával: a nyelv a tenger, a szótár a kagyló, a kagylóval meregetünk a tengerből. A tenger pedig folyton változik, hullámozik.⁸

Hogy »szótárérett« szó lesz-e az Ön javaslata: nehéz megmondani. Az Akadémia akkor tud »hivatalossá tenni«, »bevezetni« (vagyis szótári kodifikációval megerősíteni) egy egyedi szóalkotásként indult szóalakot, ha az már közhasználatúvá vált. A javasolt szóalak sorsa, jövője attól függ tehát, hogy mennyire kedvelik meg széles körben a mai és a majdani nyelvhasználók.”

A nyelvi tanácsadó a válaszában folyamatosan a nyelvszokásra, a nyelvi uzualizmus eszméjére hivatkozik, rávilágítva arra, hogy a kérdés valójában fordítva jelentkezik: nem az Akadémia döntése folytán lesz „hivatalos” egy szó, s ennek hatására terjed

⁸ Az idézet szó szerinti formában így hangzik: „Mindössze arra akartalak figyelmeztetni, mennyire nincs és nem lehet »teljes« szótár. A szótár csak kagyló, ezzel csak meregetünk a nyelv tengeréből. A nyelv azonban a tenger, a tenger.” In Kosztolányi Dezső (1999). *Nyelv és lélek*. Budapest: Osiris Kiadó, pp. 146–147.

el a nyelvhasználatban, hanem a nyelvszokás által már szentesített lexémák kerülnek be a szótárakba. Itt megjelenik a nyelvi deskriptivizmus (LANSTYÁK 2017: 19) ideológiája is: az az elgondolás, miszerint a nyelvtudósoknak az egyes formák leírása (itt: szótárban való rögzítése) a feladatuk.

Az (1–3) példa elemzésekor utaltam a nyelvi potentizmus ideológiájára, amely dekonstruálódik a tanácsadói válaszban (7), utalva arra, hogy a nyelvésznek nincs hatalma a nyelv fölött. A nyelvi expertizmus ideológiáját azonban – ti. hogy a nyelvész a nyelvtudományban való jártassága miatt eligazítja a laikus beszélőket a „helyes” nyelvhasználatra vonatkozóan – változatlanul fenntartja a tanácsadó is, hiszen ez az ideológia a nyelvi tanácsadás „műfajából” egyenesen következik, nélküle nem létezne. Hasonlóképpen a preskriptivizmus ideológiája (LANSTYÁK 2017: 34) is hozzátartozik ehhez a tevékenységhez.

Visszatérve a (7) példára, találunk benne egy Kosztolányi-idézetet is. A NYELV TENGERT metafora alkalmazásának célja, hogy megkönnyítse a nyelv működésének megértését. Kosztolányi nyelvi témájú írásai – beleértve az idézet forrását is – az úgynevezett írói nyelvbölcseletek, az írói nyelvművelés körébe tartoznak (a témát Heltainé Nagy Erzsébet [2000] részletesen tárgyalja monográfiájában). A nyelvi tanácsadói válasz – tudatosan vagy tudattalanul – az írói nyelvi reflexióknak a hatásmechanizmusát aknázza ki: ezek ugyanis abban is különböznek az akadémiai nyelvműveléstől, hogy nagyban támaszkodnak a példaadásra, és hatásuk sokkal inkább az érzelmi mozgósításon keresztül érvényesül (HELTAINÉ NAGY 2000: 9).

Térjünk rá a *deviszont*tal kapcsolatos nyelvi tanácsadói válaszokra. A (5) példában feltett kérdésre megírtuk, hogy 2014-ben összetett köztársasági bekezdésként bekerült a Nagyszótárba, és szótári példákkal illusztráltuk a *deviszont* előforduló funkcióit. Utaltunk arra itt is, hogy a folyamat fordított, vagyis a szótárak a használat alapján rögzítik, kodifikálják a szavakat (nyelvi deskriptivizmus), és természetesen nem érdemes „hibának” minősíteni a *deviszont*ot (az idézőjelhasználat – az előzőhöz hasonlóan – szintén metanyelvi kommentár, implicit nyelvi ideológia). De utaltunk arra is, hogy a nyelvi babonaként továbbhagyományozódó korábbi megbélyegzettség még ma sem számolódott fel teljesen a magyar beszélőközösségben „különösen olyan közegekben, ahol a művelt köznyelv használata az elvárás”. A nyelvi tanácsadó korábban leíró szemlélete (a *deviszont* funkcióinak bemutatása szótári példákkal) itt óvatos, alig észrevehető preskripcióba fordul át.

Zárásul a tanácsadó megmagyarázza, hogy a helyesiras.mta.hu eszközei azért nem tudnak segíteni az írásmóddal kapcsolatban, mert „sem A magyar helyesírás szabályai c. kötet szótári része, sem pedig a Magyar helyesírási szótár nem tartalmazza a *deviszont* vagy *de viszont* kifejezéseket. Az előbb említett Nagyszótár nem helyesírási szótár, hanem értelmező szótár.”

A *deviszont* írásmódjával kapcsolatos bizonytalanság ennél jóval kifejtettebben is megfogalmazódik egy másik válaszlevélben. E levél arra az észrevételre reflektált, amely a helyesiras.mta.hu portál „Visszajelzések” menüpontján keresztül érkezett, hibajelzésnek szánva: „A *deviszont* szóösszetételt egybe kell írni 2014 óta.” Válaszában a nyelvi tanácsadás munkatársa – a Nagyszótár példái alapján – árnyalta a helyzetet: mert bár maga a címszó valóban egybeíródik (*deviszont*), de már az egyes,

a szótár által idézett példaszövegeknél ingadozik az írásmód, például az 1996-os katolikus biblia jegyzetében a következőt olvashatjuk: „A próféták rámutatnak arra a kötelekre, amely Jahvét népéhez fűzi, **de viszont** arra is, hogy a többi nép sorsát is ő intézi.”⁹

A tanácsadó ismét hangsúlyozza, hogy a Nagyszótár funkciója általános értelmező (leíró szemléletű) szótár, nem helyesírási (normatív), felhíva a kérdező figyelmét arra, hogy ha fellapozza az AkH.¹² szótári részét és a MHSz.-t, akkor a *de( )viszont* alakot nem fogja megtalálni egyikben sem.

(8) „Mi következik mindebből? Az, hogy az Akadémiának nincs hivatalos állásfoglalása a *de( )viszont* szó helyesírásáról. A nagyszótárbeli egybeírt formát lehet persze követni mint ajánlást, logikusnak is tűnik, hiszen az összeforrt kötőszókat egybe szoktuk írni (pl. *ámde, ugyebár* stb.). De a nagyszótárbeli megjelenés nem egyenlő a helyesírási kodifikációval, ez utóbbi csak akkor történt meg, ha felvette az illetékes akadémiai munkabizottság a helyesírási szótárba, ez pedig nem történt meg.

Ilyenformán nem mondhatjuk, hogy a *deviszont* szót 2014 óta egybe kell írni. Lehet persze egyfajta ajánlásként felfogni, s azt követve egybeírni, de ha valaki különírja a *de viszont*-ot, arra nem mondhatjuk, hogy eltért a helyesírási normától, mert jelen esetben ilyen – nincs.

A helyesiras.mta.hu portál eszközei a mindenkorai akadémiai szabályozást követik. A *de( )viszont* esete azonban nem egyértelmű, nem létezik erről akadémiai állásfoglalás, így csupán az egybeírt alakot feltüntetni egyedüli helyes megoldásként nem lenne helyénvaló.”

Értelmezésem szerint a standard ideológia érvényesül a helyesírási kodifikáció hiánya mögött is, mivel a helyesírási szabályzat és szótárak a sztenderd nyelvváltozaton alapulnak, arra vonatkoznak, egyéb (nem sztenderd) nyelvváltozatok, s az azokba tartozó nyelvi formák nem tartoznak a helyesírási szabályzat, szótárak terrénumába. Vagyis a *deviszont* helyesírási szótárban való rögzítésének hiánya is értelmezhető rejtett értékítéletként azáltal, hogy csupán a leíró szemléletű Nagyszótár tartalmazza, az előíró szemléletű helyesírási szótár nem.

Végezetül rátérve a (6) példában szereplő kérdésre (helyes-e fokozni a *más* szót), a tanácsadói válasz meglehetősen tömör és kifejtetlen: „Nem helytelen a *más* szó fokozása.” Továbbvezető irodalomként pedig hivatkozik a kifejezetten leíró szemléletű nyelvi ismeretterjesztő portál, a nyest.hu cikkére, amely a *más(abb)* szó alaktani, jelentéstani és mondattani jellemzőit járja körbe, szándékosan elhárítva magától a nyelvi forma értékelését: „Majd a hozzászólók megmondják, bántja-e a fülüket a *másabb*, mi inkább a nyelvészeti érdekességére koncentrálunk.” (nyest.hu 2014).

⁹ *BibliaTéka. A bibliatudomány elektronikus könyvtára.* Budapest: Arcanum Adatbázis Kft., 1999. [CD] Az idézett példa és további példák a Nagyszótár online felületén olvashatók: <http://nagyszotar.nytd.hu/dictsearch.html?query=deviszont&mode=normal> (Letöltve: 2018. 06. 04.)

A válaszban tehát implicit módon ismét a nyelvi deskriptivizmus ideológiája érvényesül azáltal, hogy erre a cikkre hivatkozik a levélíró, ami utalhat arra is, hogy azonosul a szemléletével. Bár – nem hagyva figyelmen kívül azt, hogy tanácsadóként az értékelés is a feladata (nyelvi preskriptivizmus) –, röviden siet megcáfolni azt a felhasználói vélekedést, miszerint a *másabb* „helytelen” lenne, az indoklás azonban elmarad. A válasz további részében a helyesírási értelemben vett „helyesség” (a helyesírási normának való megfelelés) és a grammatikai, pragmatikai stb. „helyesség” különbségéről ír a tanácsadó.

3. ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgáltatáshoz érkezett kérdéseken, illetve az azokra adott válaszokon keresztül vizsgáltam a magyar beszélőközösségben élő nyelvi ideológiákat, kiemelten a szótári kodifikáció kérdéskörére koncentrálni, szervesen kapcsolódva a korábbi, hasonló vizsgálatokhoz. A dolgozat újszerűsége azokhoz képest a nyelvi ideológiai keret, amely magában foglalja azt a gondolatot, hogy a nyelvészet s annak egyik alkalmazott területe, a nyelvi tanácsadás is nyelvről szóló nyelv, metanyelvi tevékenység, így magától értetődő volt a tanácsadói válaszokat is bevonni a kutatásba. Hogy miért is szükséges a nyelvi tanácsadó tevékenység nyelvideológiai szempontú elemzése, arra TOLCSVAI NAGY Gábor (2018) mutat rá a magyar nyelvstratégiával kapcsolatos cselekvési tervében. A nyelvi tervezésnek, a szociolingvisztikára alapozott nyelvművelésnek része a nyelvi igazgatás, nyelvi menedzsment is, azaz a nyelvi tanácsadás szervezetének és nyelvtudományi hátterének kialakítása (TOLCSVAI NAGY 2018: 499), ehhez viszont ismerni kell a tanácsadás jelenlegi formájának nyelvideológiai hátterét.

A nyelv népi megközelítésének ideológiái a sztenderd mindenek fölöttiségét hirdetik, a nyelvvel hivatásszerűen foglalkozó személyektől iránymutatást várnak az egyes nyelvi formák helyességére vonatkozólag, hatalmat tulajdonítanak a nyelvészeknek a nyelv fölött. A laikus beszélők „helyesség”-fogalma leegyszerűsített, sokszor nem tesz különbséget a grammatikai, pragmatikai „helyesség” és a helyesírási normának való megfelelés között. A kérdésekből egyértelműen kiolvasható a szótárak tekintélyének tisztelete, amely nem csupán a nyomtatott szótárakra, hanem a teljesen automatikusan működő helyesírás-ellenőrző programokra is kiterjed.

Kevésbé egyértelmű a nyelvi tanácsadói válaszok ideológiai hátterének feltérképezése, olykor egymásnak ellentmondó ideológiák együttesen vannak jelen, így például a leíró szemlélet és az előíró szemlélet közti „lavírozás” figyelhető meg helyenként. Olykor egészen implicit módon megjelenik az antistandardista ideológia (lásd az idézőjel használatát), ugyanakkor a nyelvi tanácsadó maga is belátja a deskriptív ideológia tarthatatlanságát, hiszen tanácsadói minőségében értékelést, előírást várnak tőle a nyelvi kérdésekben hozzá fordulók. Szerepéből adódóan elfogadja a nyelvi expertizmus ideológiáját is, hiszen ez alapvető feltétele az intézményesített nyelvi tanácsadás működésének.

FORRÁSOK

Az MTA Nyelvtudományi Intézete nyelvi tanácsadó szolgálatának elektronikus levelezése (tanacs@nytud.mta.hu). Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 2013–2017.

IRODALOM

- [1] AkH.¹² = Magyar Tudományos Akadémia (2015). *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [2] Blommaert, Jan (2006). Language Ideology. Brown, Keith (ed). *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Second edition, vol. 6. Amsterdam: Elsevier, pp. 510–521.
- [3] Domonkosi Ágnes (2007a). Nyelvi babonák és sztereotípiák. A helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben. In Domonkosi, Lanstyák, Posgay (szerk.). *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. pp. 13–26.
- [4] Domonkosi Ágnes (2007b). Az értékelés és a minősítés a nyelvművelésben. In Domonkosi, Lanstyák, Posgay (szerk.). *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. pp. 38–51.
- [5] Domonkosi Ágnes (2007b). Attitűd, értékítélet, minősítés: az értékszempont érvényesülése a nyelvi-nyelvhasználati reflexiókban. In Zimányi Árpád (szerk.). *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Linguistica Hungarica*. Eger: EKF Líceum Kiadó, pp. 38–54.
- [6] Domonkosi Ágnes, Lanstyák István & Posgay Ildikó (szerk.) (2007). *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely–Budapest: Gramma Nyelvi Iroda–Tinta Könyvkiadó.
- [7] Fábián Tamás & Sarkadi Zsolt (2014). *A tudomány meghajolt a deviszont előtt*. Interjú Ittész Nórával, A magyar nyelv nagyszótárának főszerkesztőjével. <http://www.origo.hu/itthon/20140221-interju-ittzes-noraval-a-magyar-nyelv-nagyszotaranak-foszerkesztojevel.html> (Letöltve: 2018. 05. 30.)
- [8] Heltainé Nagy Erzsébet (2000). *Írói nyelvművelés Magyarországon a XX. század első felében. Ady Endrétől Illyés Gyuláig*. *Linguistica: Studia et dissertationes* 23. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- [9] Heltainé Nagy Erzsébet (2009). Értéktulajdonítások a nyelvi vélekedésekben. In Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó & Hattyár Helga (szerk.). *Nyelvi ideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia*. Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA

- Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, pp. 87–94.
- [10] Heltainé Nagy Erzsébet (2011). Nyelvi mítoszok a tanácsadói gyakorlatban. In Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán & Márku Anita (szerk.). *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, pp. 165–174.
- [11] Heltainé Nagy Erzsébet (2012). Nyelvhasználati minősítések, a helyes-helytelen a tanácsadói gyakorlatban. *Magyar Nyelvőr*, 136. évf., pp. 394–406.
- [12] Heltainé Nagy Erzsébet (2014). A nyelvi tanácsadás területei és újabb eszközei az MTA Nyelvtudományi Intézetében. *Anyanyelv-pedagógia*, 7. évf., <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=505> (Letöltve: 2018. 05. 28.)
- [13] Heltainé Nagy Erzsébet (2016). A nyelvi tanácsadás mint az anyanyelvi nevelés és közművelődés lehetősége. In Kas Bence (szerk.). „Szavad ne feledd!” *Tanulmányok Bánréti Zoltán tiszteletére*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, pp. 247–256.
- [14] Ittész Nóra (2012). Nyelvhasználat és szótári ábrázolás viszonya a korpuszalapú szótárban. *Magyar Nyelvőr*, 136. évf., pp. 390–394.
- [15] Ittész Nóra (főszerk.) (2014). *A magyar nyelv nagyszótára V*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- [16] Kardos Tamás (2007). A magyar helyesírás problémái a nyelvi közönségszolgálat tükrében. In Domonkosi, Lanstyák, Posgay (szerk.). *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. pp. 114–129.
- [17] Kenesei István (2004). A nyelvelmélettől a nyelvművelésig. A nyelvészet egységéről és változatosságáról. In *25 év anyanyelvünk szolgálatában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 7–25.
- [18] Laihonen, Petteri (2008). A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. In Lanstyák István, Menyhárt József & Szabó-mihály Gizella (szerk.). *Tanulmányok a kétnyelvűségről IV*. Dunaszerdahely: Gramma, pp. 47–77.
- [19] Laihonen, Petteri (2009). *Language Ideologies in the Romanian Banat: Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarians and Germans*. Jyväskylä Studies in Humanities 119. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- [20] Lanstyák István (2017). *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. (2017. 05. 31-ei verzió.) http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Letöltve: 2018. 05. 28.)

- [21] Ludányi Zsófia (2018a). Tudománykommunikáció és nyelvi ideológia – a nyelvi tanácsadás tükrében. Elhangzott: *Tudománykommunikáció konferencia*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet. 2018. 05. 11.
- [22] Ludányi Zsófia (2018b). Egy sajátos tankönyvtípus, A magyar orvosi nyelv tankönyve nyelvszemlélete a nyelvi ideológiák tükrében. *Eruditio – Educatio*, 13. évf., 1. szám, pp. 15–24.
- [23] Ludányi Zsófia, Miháltz Márton, M. Pintér Tibor & Takács Dávid (2014). helyesiras.mta.hu – Az intelligens helyesíró portál. In Ladányi Mária, Vladár Zsuzsa, Hrenek Éva (szerk.). *Nyelv – társadalom – kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák II*. Budapest: MANYE–Tinta Könyvkiadó, pp. 800–806. (elektronikus dokumentum)
- [24] MHSz. = Tóth Etelka (szerk.) (2017). *Magyar helyesírási szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [25] Miháltz Márton, Hussami Péter, Ludányi Zsófia, Mittelholcz Iván, Nagy Ágoston, Oravecz Csaba, Pintér Tibor & Takács Dávid (2012). helyesiras.hu – Nyelvtechnológiai megoldások automatikus helyesírási tanácsadó rendszerben. In Tanács Attila & Vincze Veronika (szerk.). *MSZNY 2013. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: JATEPress, pp. 135–148.
- [26] Minya Károly (2005). *Rendszerváltás – normaváltás. A magyar nyelvű művelés története, elvei és vitái 1989-től napjainkig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- [27] Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis R. (2000): *Folk linguistics*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- [28] nyest.hu 2014 = [sz. n.] *Ez már másabb kérdés!* nyest.hu, 2014. szeptember 22. <https://www.nyest.hu/hirek/ez-mar-masabb-kerdes> (2018. 06. 03.)
- [29] Oravecz, Csaba, Váradi, Tamás & Sass, Bálint. (2014). The Hungarian Gigaword Corpus. In Calzolari, Nicoletta, Choukri, Khalid, Declerck, Thierry, Loftsson, Hrafn, Maegaard, Bente, Mariani, Joseph, Moreno, Asuncion, Odijk, Jan & Piperidis, Stelios (eds.). *Proceedings of Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014)*. pp. 1719–1723.
- [30] Schirm Anita (2014). A deviszont viszontagságai. nyest.hu, 2014. november 12. <https://www.nyest.hu/hirek/a-deviszont-viszontagsagai> (Letöltve: 2018. 05. 30.)
- [31] Sebők Szilárd (2012). A nyelvi ideológiák működési mechanizmusairól, avagy nyelvi ideológiák szem előtt tartása és „szembe állítása”. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14. évf., 3. szám, 87–108. <http://forumszemle.eu/2012/09/06/a-nyelvi-ideologiak-mukodesi-mechanizmusairol-avagy-nyelvi-ideologiak-szem-elott-tartasa-es-szembe-allitasa-1/> (Letöltve: 2018. 05. 28.)

-
- [32] Sebők Szilárd (2017). *Meta és nyelv. Kísérletek a nyelvleírás nyelvének leírására*. Pozsony: Comenius Egyetem.
- [33] Szabó Gergely (2015). „Hogy fejezzem ki magam szépen?” – Nyelvi ideológiák az obszcenitások mögött. *Magyar Nyelvőr*, 139. évf., pp. 334–346.
- [34] Szepes Gyula (1986). *Nyelvi babonák*. Budapest: Gondolat Kiadó, elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/01600/01688/01688.htm> (Letöltve: 2018. 05. 30.)
- [35] Szilágyi N. Sándor (2011). A szimpatikus ember- és viselkedéstudomány. In *Jelek és szimbólumok* (multimédiás könyv). 14. előadás. http://mnytud.arts.klte.hu/szilagyi/szimp_embertud/index.html (Letöltve: 2018. 05. 21.)
- [36] Tolcsvai Nagy Gábor (2018). A nyelv kulturális, ideológiai értelmezései. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.). *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó, pp. 32–45.
- [37] Váradi Tamás, Ludányi Zsófia & Kovács Réka (2014). Géppel segített helyesírás. A helyesírás.mta.hu portál készítéséről. *Modern Nyelvoktatás*, 20. évf., pp. 43–58.
- [38] Woolard, Kathryn & Schieffelin, Bambi (1994). Language ideology. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 23, pp. 55–82.